

Explorar nous horitzons per al regadiu

Jornada Enginyers Industrials. IEI. Lleida, 4 de maig 2010

Ignasi Aldomà , Universitat de Lleida

Com una mena de preludi dels conflictes que poden esdevenir moneda corrent en l'entorn mediterrani, la primavera de 2008 es visqué un greu episodi de sequera que comportà restriccions en l'abastament d'aigua a l'àrea metropolitana de Barcelona i en el qual es posà sobre la taula la col·lisió d'interessos que existeix entorn a l'aigua entre els diferents usos, territoris i col·lectius socials implicats. El debat fou particularment aspre pel que fa a l'ús agrícola de l'aigua al regadiu; perquè, d'una banda, els agricultors directament en competència amb els usos urbans veieren limitat o prohibit el regadiu, mentre, per una altra banda, els regants d'altres conques més allunyades (la conca de l'Ebre) s'oposaren a que es transvasessin recursos de l'agricultura cap al consum urbà. D'aquest conflicte, atiat pels pronunciaments realitzats en fòrums mediàtics urbans, n'ha quedat una estigmatització del reg agrícola i de la mateixa agricultura com a malbaratadora d'aigua, que no ajuda gens a entendre la realitat ni a buscar solucions a alguns dèficits estructurals d'aigua i a uns episodis de sequera que sembla seran cada cop més freqüents.

Sense entrar aquí en la resolució dels conflictes entorn a la prioritat d'usos de l'aigua i de la conveniència dels transvasaments i la seva magnitud (que requereixen una reflexió específica), cal prèviament valorar l'interès econòmic i social de l'agricultura de regadiu actual. Tot i que els regadius pateixen actualment de les dificultats econòmiques i socials generals de l'agricultura, el regadiu ha jugat un paper determinant en la fixació de la població, el desenvolupament industrial i la transformació urbana. No sembla que el regadiu sigui, doncs, un capital a menystenir i per això cal renovar-lo i actualitzar-lo i per això cal descobrir tot seguit els requeriments i les dificultats amb les que topen els propis regants a l'hora de gestionar de manera eficient la seva aigua. La millora dels projectes i plans de regadius pot ajudar, al mateix temps, a resoldre les demandes urbanes, a la millora de la gestió del cicle de l'aigua en un conjunt i a la millora de la percepció de l'agricultura i el regadiu per part de la ciutat. Des del col·lectiu Manifest de Vallbona-Compromís per Lleida s'han fet reflexions i propostes que van en aquest sentit.

L'augment de la productivitat i les rendes agràries davant del dubte de la rendabilitat.

D'entrada cal conèixer i reconèixer que avui dia els regants, els agents econòmics del sector agrari en general i la mateixa Administració realitzen un esforç d'implantació de nous regadius (molt menys de modernització), amb l'objectiu d'estendre les tècniques de regadiu més modernes i eficients. Els Pla de Regadius de la Generalitat de Catalunya preveu, per exemple, en l'horitzó 2.020 modernitzar 260.000 de les 310.000 hectàrees de regadius actuals i posar en funcionament 135.000 noves hectàrees. Mentre el Pla de Regadius d'Espanya de 2001 preveia en l'horitzó 2.008 240.000 ha de nous regadius i la millora de la meitat de les 3.344 ha preexistents. Com sempre, les obres de regadiu són lentes i costoses i els plans es queden curts; però bastants projectes van tirant endavant. Sigui per iniciativa pública, sigui, en molts casos, per iniciativa privada, l'agricultura de regadiu no ha parat de créixer en extensió els darrers decennis i els plans oficials i les perspectives són encara de creixement. Les raons són diverses i en destacarien tres des del punt de vista dels hipotètics beneficiaris:

1. En la carrera per l'augment de la productivitat de l'agricultura, el secà presenta

cada cop més inconvenients i l'aportació exterior d'aigua s'ha fet quasi indispensable. Fins i tot sense canviar de conreus, una petita aportació d'aigua en els moments d'estrès hídric permet grans augments de rendiments i/o una producció anual estable.

2. Fins i tot petites aportacions exteriors d'aigua amb garantia de subministrament (en general els anomenats regs de suport amb dotacions d'uns 1.500 m³/ha) no solament augmenten els rendiments, sinó que permeten diversificar la producció i introduir, en particular, algunes produccions intensives, com és el cas de la cirera, la pruna i alguns altres conreus hortofructícoles primerencs.
3. A més a més dels efectes benèfics en els rendiments, els moderns sistemes de regadiu a la demanda poden contribuir a baixar costos en reduir sensiblement el temps dedicat a les operacions de regadiu i en racionalitzar labors com l'adobat i alguns tractaments que s'apliquen en determinades àrees a través del reg.

El regadiu és garantia de millora de la renda de les explotacions i d'augment en general de la productivitat del sector agrari. Ara bé, i aquesta és la primera gran contradicció del regadiu; els resultats econòmics no acaben de justificar el conjunt de la inversió en regadius, almenys des d'un punt de vista financer. Amb poques excepcions, relacionades amb produccions molt intensives en hivernacle i l'hortofructicultura, les taxes internes de retorn de les inversions en regadius són baixes. El futur sembla jugar a favor de l'augment dels preus de les matèries primeres; però és força dubtós que l'augment de valor afegit en la cadena alimentària arribi prou fins al productor pagès.

Els reptes derivats dels canvis estructurals de l'agricultura, de la cadena de producció alimentària i els impactes mediambientals.

Sigui com sigui, les expectatives de major productivitat i millors rendes de les explotacions agràries reforcen a hores d'ara la pressió per obtenir aigua de rius i aqüífers, i més si es confirmen les amenaces de disminució de les precipitacions mitjanes i d'intensificació dels períodes de secada. L'Administració, per la seva banda, alimenta la pressió sobre l'aigua amb subvencions i amb nous projectes i plans de regadiu que segueixen la concepció decimonònica d'un recurs gratuït i infinit amb l'esperança de preservar la clientela política territorial. Mentre, a les petites conques de tocar de la Mediterrània l'escassetat ha esdevingut avui dia quotidiana i aquesta situació pot traslladar-se cap a determinades subconques sobreexplotades de l'interior. Es fa necessari començar a plantejar-se l'escassetat d'un recurs sobre el qual pesen interrogants mediambientals, més els interrogants propis de l'activitat agrària:

Històricament, els nous regadius es conceberen com una operació de desenvolupament de l'agricultura i de creixement o fixació de la pagesia i encara avui els projectes de regadiu d'una certa envergadura es justifiquen per aquests objectius socials; res més lluny de la realitat. La mecanització i la capitalització en general del sector agrari han comportat una contracció radical del nombre d'explotacions i de la mà d'obra del sector i la implantació de nous regadius o la millora dels existents no canvia aquesta tendència i, segons com, la pot accentuar

Es vulgui o no, la política de nous regadius i de modernització dels existents no ha de fer sinó accentuar els problemes derivats de l'escassetat i la contaminació de l'aigua, i situa irreversiblement la societat davant de correccions de tendència i la necessitat de noves concepcions i propostes en matèria de regadius. La investigació de les tècniques i sistemes del regadiu en parcel·la es troba ben desenvolupada; però la investigació i la innovació tècnica en la gestió del cicle integral de l'aigua i de les grans infraestructures és pràcticament nul·la. Les limitacions i necessitats d'adaptació dels nous regadius a la demanda no solament passen per la seva concepció i gestió en el marc de la preservació

del cicle natural de l'aigua, sinó per una valoració mediambiental més general; es fa necessari introduir la incidència sobre el canvi climàtic i la biodiversitat en la planificació del regadiu i es fa necessari, en especial, valorar la despesa i la balança energètica.

Difícilment s'integraran les exigències mediambientals que pesen sobre el regadiu amb les exigències de rendibilitat de l'agricultura sense una percepció més general i integrada de l'ús de l'aigua i de les exigències de l'agricultura i el conjunt de la societat d'un territori. Per això calen canvis substancials en els plans i projectes de regadiu, que com a norma general no fan explícita la justificació i els objectius dels regadius i no analitzen amb un mínim rigor l'impacte social, econòmic i ambiental dels projectes, ni tampoc n'avaluen la viabilitat general, ni valoren, en conseqüència, les alternatives i possibilitats diverses de les actuacions. Certament, els canvis econòmics i socials dels darrers decennis fan que l'avaluació de les inversions en regadiu (des de les tècniques més convencionals fins a les valoracions més genèriques) hagi perdut fonament perquè els resultats s'han de contemplar en un llarg termini (vint-i-cinc o més anys vista) en el qual es fa difícil qualsevol previsió. Però això no exclou la necessitat d'aquestes valoracions, i sobretot no justifica que, com a mínim, els projectes no es contrastin, ni es tinguin massa en compte els canvis econòmics i socials actualment en curs.